

ОРЕНДНА ПЛАТА ЗА ЗЕМЛЮ ЯК ДЖЕРЕЛО БЮДЖЕТНИХ ДОХОДІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ

Татьяна ШУЛЬГА

АРЕНДНАЯ ПЛАТА ЗА ЗЕМЛЮ КАК ИСТОЧНИК БЮДЖЕТНЫХ ДОХОДОВ,
СВЯЗАННЫХ С ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЕМ

- Проаналізовано питання платного використання на умовах оренди земельних ресурсів державної чи комунальної власності. Зроблено висновок про неузгодженість і недосконалість нормативно-правових актів, які регулюють відносини зі справляння орендної плати за такі земельні ділянки, що не дає можливості використовувати весь потенціал цього платежу для наповнення доходної частини бюджетів відповідного рівня.

Ключові слова: земельні ділянки, орендна плата, бюджетні доходи.

- Проанализирован вопрос платного использования на условиях аренды земельных ресурсов государственной или коммунальной собственности. Сделан вывод о несогласованности и несовершенстве нормативно-правовых актов, регулирующих отношения по внесению арендной платы за такие земельные участки, что не дает возможности использовать весь потенциал этого платежа для пополнения доходной части бюджетов соответствующего уровня.

Ключевые слова: земельные участки, арендная плата, бюджетные доходы.

Тетяна ШУЛЬГА,
асистент кафедри
фінансового права
Національної юридичної
академії
України ім. Я. Мудрого,
м. Харків

За земельні ділянки приватної, державної та комунальної власності, які надані в оренду, справляється орендна плата. Оренда землі визначається ст. 1 Закону України «Про оренду землі» [1] як засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності. Якщо врахувати положення ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», то користування земельними ділянками на умовах оренди слід вважати спеціальним використанням такого природного ресурсу, як земля.

При використанні земельних ділянок на умовах оренди формуються відносини між орендодавцем (власником землі) та орендарем – особою, яка володіє і користується відповідною земельною ділянкою та зобов'язана сплачувати орендодавцю орендну плату. Орендною платою за землю вважається платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою (ст. 21 Закону України «Про оренду землі»).

Орендна плата за земельні ділянки, що перебувають у державній чи комунальній власності, виступає самостійним каналом надходжень, пов'язаних із природокористуванням, що характеризується певними особливостями, які обумовлені її сутністю, механізмом та правовим режимом. Проект Податкового кодексу України визначає орендну плату за земельні ділянки державної та комунальної власності як плату за договірне строкове володіння, користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та інших видів діяльності (ст. 1 Розділ 12) [2]. Представники, наприклад, земельно-правової науки визначають орендну плату за землю як обов'язковий платіж у грошовій (за земельні ділянки державної та комунальної власності), натуральній і/або відробітковій формах, який орендар зобов'язаний вносити орендодавцю в розмірах, формах, строках

та порядку, визначених у нормативно-правових актах і договорі оренди, за володіння і користування земельною ділянкою чи земельною часткою (паєм) [3]. Зрозуміло, що запропоноване визначення орендної плати навряд чи можна вважати цілком придатним у межах досліджуваної тематики, оскільки її існування передовсім пов'язане з договірною основою. Але важлива сама обов'язковості цього платежу.

Останнім часом правові питання орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності набувають актуальності та практичної значимості насамперед з огляду на її співвідношення із земельним податком. Слід зазначити, що з 31.03.2005 орендну плату за земельні ділянки державної та комунальної власності було включено до системи загальнодержавних податків і зборів, передбачених Законом України «Про систему оподаткування» [4]. Вона зайняла місце поряд із земельним податком під об'єднуючим терміном – плата за землю (п. 8 ст. 14). Орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності фактично набула всіх ознак податкового платежу. Законодавець поставив її поряд із земельним податком уже в заголовку Розділу 6 Закону України «Про плату за землю», який регулює обчислення і строки сплати земельного податку. Така позиція законодавця деякою мірою зрозуміла. За рахунок трансформації орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності з обов'язкового неподаткового платежу в податковий, він намагається забезпечити збільшення обсягу грошових надходжень до відповідних бюджетів. Але такий підхід, що ототожнив різні за характером і правовою природою платежі (земельний податок та орендну плату за земельні ділянки державної та комунальної власності), розглядаючи їх як плату за землю, викликає заперечення. Оскільки, якщо бути логічно послідовними, наступним кроком законодавця має бути визнання податковим платежем орендної плати за ставки, що знаходяться в басейнах річок загальнодержавного значення, проте це взагалі не відповідає його правовій сутності.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про плату за землю» на орендарів земельних ділянок, як і платників земельного податку, покладено в обов'язок щороку, станом на 1 січня, складати декларацію, форма якої встановлена Державною податковою адміністрацією України, і до 1 лютого подавати її до відповідного органу державної податкової служби за місцем

знаходження земельної ділянки. Тут же у ст. 17 зазначається, що строки внесення плати за оренду земельних ділянок державної та комунальної власності встановлено такі ж самі, як і строки сплати земельного податку, тобто протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця. Також визначено, що контроль за правильністю обчислення та справляння орендної плати за земельні ділянки, що знаходяться в державній або комунальній власності, як і земельного податку, покладено на органи державної податкової служби (ст. 27 Закону України «Про плату за землю»). Допомогати в здійсненні такого контролю мають органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування, які укладають договори оренди землі. Ці органи повинні інформувати органи державної податкової служби про укладені договори оренди.

Практика реалізації принципу платності при використанні земель державної та комунальної власності на умовах оренди свідчить, що на сучасному етапі виникають проблеми, які пов'язані із соціально-економічним та правовим статусом цього природного ресурсу, а також правовим механізмом орендної плати як специфічного джерела бюджетних доходів.

Перш за все слід зазначити, що досі невиправдано пролонгується дія законодавчих норм, які передбачають встановлення розміру орендної плати в залежності від результатів нормативної грошової оцінки земель. Так, згідно зі ст. 2 Закону України «Про плату за землю» плата за землю справляється в вигляді земельного податку або орендної плати, що визначається залежно від грошової оцінки земель. В основу визначення розміру орендної плати має бути покладено ринкову вартість відповідних земель.

Аналіз чинного законодавства (ст. 15 Закону України «Про плату за землю») свідчить, що орендарі (платники орендної плати), які використовують землі державної та комунальної власності, повинні сплачувати орендну плату лише після отримання та державної реєстрації правовстановлювального документа на конкретну земельну ділянку, тобто оформлення договору її оренди у відповідності до Типового договору оренди землі, форма якого затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 220 від 03.03.2004 [5]. Водночас зобов'язання сплачувати орендну плату виникає в орендаря з моменту, який пе-

редбачений в рішенні уповноваженого органу, що реалізує функції власника землі, і закріплений у договорі оренди землі.

Питання щодо обов'язку сплати певних грошових сум за фактичне використання земельної ділянки без правостановлювального документа (наприклад, укладеного договору оренди) поки що залишається відкритим і не вирішене на законодавчому рівні. Але вивчення практики діяльності податкових органів свідчить, що вони вимагають у цих випадках сплати відповідних грошових сум до бюджетів. Так, на думку начальника відділу масово-роз'яснювальної роботи та звернень громадян у Подільському районі м. Києва, відсутність документа не звільняє платника від плати за землю [6]. Свій висновок вона аргументує посиланням на ст. 15 Закону України «Про плату за землю», згідно з якою в разі припинення права власності або права користування земельною ділянкою земельний податок, а також орендну плату за земельні ділянки державної та комунальної власності сплачують за фактичний період перебування землі у власності або користуванні в поточному році. Як бачимо, в основу наведеного аргументу покладено фактичне використання землі, здійснення якого обумовлює сплату до бюджету відповідної грошової суми.

Погоджуючись в цілому з висловленим міркуванням, слід зазначити, що правова природа надходжень до бюджетів, пов'язаних із самовільним використанням землі та використанням земельної ділянки без правостановлювального документа (договору оренди землі), не може бути тотожною орендній платі чи земельному податку. У цьому разі до правопорушника застосовується спеціальна санкція фінансово-правового характеру, яка реалізується в адміністративному порядку.

Необхідно підкреслити, що принцип платності землі є обов'язковим для всіх власників землі й землекористувачів. Але платність землекористування не можна плутати з платними способами набуття права власності чи права оренди земельної ділянки на умовах та порядку, передбачених чинним законодавством. У разі набуття земельних прав на оплатних засадах (за підставами, визначеними законодавством) фізичні та юридичні особи не звільняються від обов'язку своєчасно в визначених розмірах здійснювати плату за використання на умовах оренди відповідної земельної

ділянки. Так, згідно зі ст. 16 Закону України «Про оренду землі» набуття права оренди земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється виключно на аукціонах (за виключенням окремих випадків). Виникнення права орендного землекористування щодо зазначених земель не впливає в подальшому на обов'язок платника сплачувати орендну плату.

Закон України «Про плату за землю» визначає коло суб'єктів, які сплачують орендну плату. Зокрема, платниками орендної плати виступають суб'єкти господарювання, які використовують земельні ділянки державної чи комунальної власності, надані їм у користування вповноваженим на те державним органом чи органом місцевого самоврядування на підставі заснованого на договорі платного володіння і користування земельною ділянкою. Серед платників орендної плати слід розрізняти фізичних та юридичних осіб (резидентів та нерезидентів). При цьому в складі фізичних осіб самостійний статус мають особи, які здійснюють підприємницьку діяльність, тобто фізичні особи – підприємці.

Вирішуючи питання щодо орендної плати як специфічного джерела бюджетних доходів, за основу безперечно береться використання земельних ділянок, що перебувають у власності держави чи територіальних громад. Разом із тим не можна залишати поза увагою і окремі випадки, коли основою бюджетних надходжень виступає використання інших земель. Ідеться, зокрема, про використання так званої невитребуваної земельної частки (паю) і, відповідно, про плату за неї. Не вдаючись до детального аналізу правової природи й сутності земельної частки (паю), зазначимо, що вона є об'єктом права приватної власності, а ст. 5 Закону України «Про плату за землю» визнає її об'єктом плати за землю.

На сьогодні в сільській місцевості поширилася практика, коли особа, якій належить право на земельну частку (пай), не може його з різних причин реалізувати. У зв'язку з цим постає питання, хто повинен чи може здійснювати розпорядження цією часткою (паєм) і, головне, хто повинен платити за неї? Позиція Держкомзему України, викладена з цього приводу в листі від 09.01.2002 [7], зводиться до такого. Відповідна місцева рада чи державна адміністрація, керуючись повноваженнями, наданими їм Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. ст. 26, 43) та «Про місцеві державні адміністрації» (ст. 13), можуть передати в оренду земельну частку (пай),

власник якої не реалізував свого права. При цьому в договір оренди земельної частки (паю) включаються положення про те, що договір чинний до настання певної умови – виявлення власника або звернення за земельною часткою (паєм) спадкоємця. Орендна плата за користування такою земельною часткою (паєм) у цьому разі має надходити до місцевого бюджету. Вона не підлягає поверненню власнику земельної частки (паю), оскільки орендодавцем виступала місцева рада чи місцева адміністрація. Саме орендодавець, як підкреслено в листі Держкомзему, згідно з укладеним договором і має отримувати відповідну орендну плату. В основу зазначеної схеми покладено положення про те, що всі землі повинні використовуватися за їх цільовим призначенням і не можуть залишатися без використання. Дійсно, за відсутності власника земельної частки (паю) цю схему можна вважати одним із прийнятних варіантів вирішення поставленого вище питання. Вона забезпечує використання земель сільськогосподарського призначення і, що головне, грошові надходження до бюджету від орендної плати. Але слід мати на увазі, що згідно із законодавством орендодавцем земельної частки (паю) виступає власник або вповноважена ним особа. Крім того, у разі укладення такого договору інтереси тимчасового орендаря не можуть бути гарантовані. Таким чином викладене розв'язання даної проблеми потребує дещо іншого підходу, аніж запропоновано Державним комітетом по земельних ресурсах.

Як уже зазначалося, включення орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності до системи загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів), поряд із земельним податком під об'єднуючим терміном «плата за землю» (п. 8 ст. 14 Закону України «Про систему оподаткування»), формально означає, що вона набула всіх ознак податкового платежу. Між тим у правовідносинах зі сплати грошових сум за користування державними й комунальними землями на умовах оренди держава виступає власником цієї нерухомості (землі), який отримує відшкодування за її використання. У даному разі сплата відповідних грошових коштів характеризується договірними засадами і здійснюється на основі передовсім земельного й цивільного законодавства. Отже, позиція законодавця є недостатньо послідовною. З одного боку, він у законах про Державний бюджет на останні поточні роки передбачає в якості неподаткових надходжень, наприклад, плату за надані в

оренду ставки, що знаходяться в басейнах річок загальнодержавного значення, а з іншого – надає статус податкового платежу орендної платі за використання земельних ділянок державної та комунальної власності. Між тим до цього неподаткового платежу повинні застосовуватись єдині підходи з урахуванням того, що оренда певних природних ресурсів – це різновид їх спеціального використання. Незважаючи на те, що і земельний податок, і орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності перераховуються до місцевих бюджетів, механізм їх сплати має бути все ж таки різним: якщо в першому випадку йдеться про погашення податкових зобов'язань, то в другому – про виконання зобов'язань за договором. Таким чином, орендна плата не може вважатися податковим платежем, оскільки правова регламентація відповідних відносин здійснюється на договірних засадах.

Незалежно від того, які землі використовуються на умовах оренди – державної чи комунальної власності, відповідні грошові суми в вигляді орендної плати мають надходити до місцевих бюджетів, до складу яких згідно зі ст. 5 Бюджетного кодексу України відносяться бюджет Автономної республіки Крим; обласні бюджети; районні бюджети; бюджети районів у містах; бюджети місцевого самоврядування, до яких у свою чергу належать бюджети територіальних громад сіл; селищ; міст та їх об'єднань.

Якщо враховувати, що відповідно до ст. 4 Закону України «Про оренду землі» орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у комунальній власності, виступають сільські, селищні, міські ради в межах повноважень, визначених законом, то можна дійти логічного висновку, що орендна плата в цих випадках має надходити до відповідного бюджету місцевого самоврядування за місцем розташування земельної ділянки.

У тих же випадках, коли в оренду надаються земельні ділянки за рахунок земель державної власності згідно з рішенням органів державної виконавчої влади (орендодавців: районних, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, Ради міністрів Автономної республіки Крим та Кабінету Міністрів України), логічно буде припустити, що платежі від орендної плати мають надходити до бюджету Автономної республіки Крим, обласних або районних бюджетів за місцем розташування земельної ділянки. При цьому слід підкреслити, що орендна плата

за земельні ділянки, які перебувають у державній і комунальній власності, справляється виключно в грошовій формі.

Зарахування орендної плати за використання земель, що перебувають у державній чи комунальній власності, до відповідних місцевих бюджетів у порядку, визначеному Бюджетним кодексом України, – це одна з особливостей даного платежу.

Сутність та особливості конкретного податкового чи неподаткового обов'язкового платежу найбільш детально розкриваються шляхом аналізу його обов'язкових складових, закріплених на законодавчому рівні. Оскільки чинне податкове законодавство відносить орендну плату за земельні ділянки державної та комунальної власності до податкових платежів, буде доречним використовувати наукові напрацювання щодо їх правового механізму.

Обов'язкові елементи правового механізму податкового платежу прийнято поділяти на дві групи: основні й додаткові. Основні становлять підґрунтя правового механізму його сплати. За відсутності будь-якого з них податковий механізм залишається невизначеним, а процедура справляння платежу нежиттєздатною. Як уже зазначалося, основними елементами правового механізму платежу одні автори вважають суб'єкт, об'єкт, податкову ставку, предмет, базу та одиницю оподаткування, а також строки й пільги, інші – суб'єкт, об'єкт оподаткування, ставку податку. Складовими правового механізму орендної плати виступають лише деякі з наведених основних елементів.

Важливим елементом орендного платежу є його суб'єкт (платник). Згідно із Законом України «Про оренду землі» (ст. 21) орендну плату за землю вносить орендар за користування земельною ділянкою. Але такий підхід не дає можливості конкретизувати податкове зобов'язання до певного платника. Між тим чітке визначення категорії платника орендної плати має важливе теоретичне і практичне значення.

Однією з суттєвих ознак суб'єкта податкового платежу, як підкреслено у фінансово-правовій літературі, виступає встановлення державою податкового зобов'язання щодо цього суб'єкта [8]. Так, ст. 17 Закону України «Про плату за землю» передбачено, що податкове зобов'язання по орен-

дній платі за землі державної та комунальної власності, визначене в податковій декларації на поточний рік, спла-

чується рівними частками користувачами земельних ділянок за місцезнаходженням земельної ділянки за базовий податковий (звітний) період, який дорівнює календарному місяцю, щомісячно протягом 30 календарних днів, наступних за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця. Як бачимо, зміст цього зобов'язання визначається імперативним методом фінансово-правового регулювання та особливостями відносин, що виникають між суб'єктами з приводу його сплати.

Щоб отримати статус учасника земельно-податкових відносин, тобто бути суб'єктом податкового платежу, особа повинна мати податкові права й обов'язки. Виступаючи їх носієм, вона повинна не тільки набувати, реалізовувати, змінювати й припиняти ці права, а й належним чином виконувати відповідні обов'язки.

Закон України «Про плату за землю» (ст. 5) називає суб'єктом плати за землю (платником) у тому числі орендаря. Але слід мати на увазі, що сама по собі плата за землю не вважається податковим платежем. Крім того, орендарі – це суб'єкти земельних, а не податкових відносин.

З урахуванням викладеного, платниками орендної плати доцільно вважати тих фізичних осіб – підприємців, юридичних і фізичних осіб резидентів і нерезидентів, які на підставі договору оренди використовують земельні ділянки державної та комунальної власності, та які здатні мати податкові права й нести відповідні обов'язки, що закріплені податковим законодавством.

Особливістю суб'єктного складу платників орендної плати полягає в тому, що він включає органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, які виступають в якості юридичних осіб, а також громадян і юридичних осіб України, іноземців та осіб без громадянства, іноземні юридичні особи, міжнародні об'єднання та організації, іноземні держави. Їм може належати на підставі договору оренди право володіння і користування земельною ділянкою державної чи комунальної власності. Самостійне місце серед них займають особи, які здійснюють суборенду земельних ділянок державної та комунальної власності.

Наступним елементом правового механізму орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності прийнято вважати її об'єкт. Але, як підкреслювалося раніше, аналіз фінансово-правової літератури свідчить, що серед правознавців-фінансистів немає єдиної думки

з приводу того, що слід вважати об'єктом оподаткування, а тим більше – об'єктом орендної плати за земельні ділянки державної чи комунальної власності (як платежу, що включений до системи оподаткування України).

Об'єктом орендної плати закон визначає земельну ділянку, яка використовується на умовах оренди. Але, провівши аналогію з вирішенням питання щодо визначення об'єкта земельного податку, доцільним буде приєднатися до висловленої в літературі позиції, що сама земельна ділянка як предмет матеріального світу, не породжує ніяких податкових наслідків [9]. Такі наслідки обумовлюються лише певним відношенням суб'єкта орендної плати до конкретної земельної ділянки. Тому уявляється, що на законодавчому рівні слід визначити об'єкт орендної плати як право орендного використання земельних ділянок державної чи комунальної власності на основі договору фізичними та юридичними особами, тоді це повною мірою відповідало б сутності та правовій природі даного платежу.

Обов'язковим елементом, який характеризує правовий механізм орендної плати, є її розмір. Законом України «Про плату за землю» передбачено, що підставою для нарахування орендної плати є договір оренди земельної ділянки. В основу визначення її розміру покладено грошову оцінку земель. Згідно з Типовим договором оренди землі [10] (п. 10) обчислення розміру орендної плати за земельні ділянки державної або комунальної власності здійснюється з урахуванням їх цільового призначення та коефіцієнтів індексації, визначених законодавством, за затвердженими Кабінетом Міністрів формами, що заповнюються під час укладання або зміни умов договору оренди чи продовження його дії. У процесі розрахунку розміру орендної плати за ці земельні ділянки враховується факт проведення грошової оцінки конкретної земельної ділянки. Але нормативна грошова оцінка земель породжує невідповідність результатів оцінки до ринкових реалій та призводить до несправедливого розподілу фінансового навантаження. Ринковий рівень розміру орендної плати за поліпшені земельні ділянки мав би виступати одним із важливих інформаційних джерел визначення їх вартості.

Слід підкреслити, що ст. 21 Закону України «Про оренду землі» обмежує мінімальний розмір річної орендної плати за земельні ділянки, які перебувають у державній або комунальній власності, щодо окремих категорій земель. Ідеться,

зокрема, про те, що річна орендна плата за ці земельні ділянки не може бути меншою:

а) для земель сільськогосподарського призначення – від розміру земельного податку;

б) для інших категорій земель – від трикратного розміру земельного податку.

Крім того, річна орендна плата за земельні ділянки, які перебувають у державній або комунальній власності, не може перевищувати 12 відсотків їх нормативної грошової оцінки.

Зазначимо, що внесення останніх змін до законодавства, яке регулює встановлення орендної плати за землі державної та комунальної власності, сприятиме додатковому надходженню коштів до бюджету за рахунок одержання податковими органами об'єктивної інформації про розмір орендної плати за вказані земельні ділянки.

Отже, з одного боку, законодавець орієнтує на договірні засади визначення розміру орендної плати, а з іншого – намагається забезпечити державу необхідними фінансовими ресурсами та здійснювати захист майнових прав та інтересів платників орендної плати.

Крім основних елементів правового механізму орендної плати, які насамперед стосуються формалізації матеріальних інтересів її платника, виокремлюють і додаткові елементи.

З точки зору досліджуваної тематики, важливого значення набувають строки внесення орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності. Згідно з податковим законодавством вони не можуть визначатися за згодою сторін у договорі оренди. Регламентації цих строків присвячено ст. 17 Закону України «Про плату за землю». Ідеться, зокрема, про сплату податкового зобов'язання по орендній платі платниками, що орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності громадянами сплачується рівними частками до 15 серпня і 15 листопада. Несплата орендної плати платниками протягом півроку вважається законом систематичною і виступає підставою для припинення права користування земельними ділянками.

Зміни порядку адміністрування орендної плати за земельні ділянки, що перебувають у державній та комунальній власності, 2008 року у зв'язку з прийняттям Закону України від 28.12.2007 «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» дозволить збільшити питому вагу цього платежу за названі земельні ділянки в доходах від плати за землю, на-

приклад, по Харківській області. Так, якщо 2004 року питома вага орендної плати в загальних надходженнях по області плати за землю становила 29,9%, 2005 – 49,4%, 2006 – 53,4%, то 2007 року збільшилась до 66,5% [10].

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити таке. Платне використання на умовах оренди земельних ресурсів державної чи комунальної власності за сучасних умов ринкових перетворень стало важливою статтею доходів місцевих бюджетів. Проте неузгодженість і недосконалість

нормативно-правових актів, які регулюють відносини зі справляння орендної плати за земельні ділянки державної чи комунальної власності, не дає можливості повною мірою використовувати весь потенціал цього платежу для наповнення доходної частини бюджетів відповідного рівня. Тому внесення змін і доповнень, зокрема, в Закон України «Про плату за землю» та «Про оренду землі» є необхідним кроком для подолання і вирішення зазначених проблем. ✪

Список використаних джерел

- 1 Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 46–47. – Ст. 280.
- 2 Проект Податкового кодексу України [Електронний ресурс] / Державна Податкова Адміністрація України (офіційний сайт) // http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=81823&cat_id=80372
- 3 Коваленко Т. О. Правові питання орендної плати за землю / Т. О. Коваленко. – Земельне право України. – 2006. – № 3. – С. 38.
- 4 Про внесення змін до Закону України Про Державний бюджет на 2005 рік та деяких інших законодавчих актів України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 17, № 18–19. – С. 267.
- 5 Про затвердження Типового договору оренди землі: постанова Кабінету Міністрів України № 220 від 03.03.2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 9. – Ст. 527.
- 6 Краснокутська Л. Плата за землю – 2007: істотних змін немає / Л. Краснокутська // Бухгалтерія. – № 3-4. – 22 січня 2007 р. – С. 63.
- 7 Лист Держкомзему України від 09.01.2002 // Землевпорядний вісник. – 2002. – № 3. – С. 37.
- 8 Кучерявенко М. П. Податковий обов'язок: зміст, структура, засоби забезпечення / М. П. Кучерявенко // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 3 (26). – С. 123.
- 9 Пепеляев С. Г. Законы о налогах: элементы, структуры / С. Г. Пепеляев. – М., 1995. – С. 20–21.
- 10 Ніконенко В. М. Особливості справляння плати за землю у 2008 році [Електронний ресурс] / Державна податкова адміністрація у Харківській області // <http://www.dpa.kharkov.ua/page1.php?topic=2008/02/net1402>